

Trotseerloodje, ook: traceerloodje, dakloodje

In mijn verzamelingen bevinden zich een negental trotseerloodjes. Het zijn dubbel gevouwen platte stukjes lood, die de door de spijkers gemaakte gaten in de dakbedekking, moeten beschermen tegen het binnendringen van het water. De spijkers worden daardoor tevens beschermd tegen roest. Een andere werking is dat de trotseerloodjes het opwaaien van de loden stroken en loketten moeten voorkomen. De loodjes worden daarvoor boven het spijkergat over de spijkers gesoldeerd. (Trotseren betekent weerstaan, het hoofd bieden.)

De trotseerloodjes werden reeds in de 16e eeuw toegepast, waarbij ze tevens gebruikt werden als weergave van het meesterteken van de loodgieter. Bij het gieten van de plaatjes lood werden mallen gebruikt die voorzien waren van de naam of initialen van de loodgieter en vaak ook met een afbeelding van zijn gereedschap.

De loodjes in schildvorm worden vooral toegepast door Groninger loodgieters.

Een loodje gebruikt bij de restauratie van de Martinikerk te Groningen 1962-1972.

Over de trotseerloodjes heeft de heer P.P. Steijn een rijk geïllustreerd boek geschreven:

Meestertekens op het dak

Auteur P.P. Steijn. Taal Nederlands. Druk 1
ISBN10 9080238112.

ISBN13 9789080238114

Bindwijze Hardcover. 63 pagina's. € 15,00

De auteur geeft een representatief overzicht van de meer dan 1000 bekende Nederlandse trotseer- of dakloodjes. Deze loden plaatjes - in schildvorm- brachten de loodgieter, leidekker en pompmaker aan over de spijkers waarmee het loodwerk op daken en dakkapellen is vastgezet. Daarmee wordt inwateren tegengegaan en is het houtwerk beter beschermd tegen weersinvloeden. De oudst bewaarde voorbeelden dateren al uit het einde van de zestiende eeuw. Het achterlaten van deze 'visitekaartjes' leek een vrijwel uitgestorven traditie, maar beleeft de laatste tijd weer een bescheiden opbloei.

Na een korte inleiding presenteert het boek meer dan 370 voorbeelden in tekening. Vormen, vindplaatsen, versieringen en bijzonderheden - zoals sporen van hergebruik - worden beschreven. Door de rangschikking naar regio komen ook streekkarakteristieken duidelijk naar voren. Met de registratie van dit soort 'kleinigheden' levert de terzake kundige auteur een zinvolle bijdrage aan de bouwhistorische documentatie. Daarbij is het, ondanks het noodgedwongen 'opsommerig' karakter, ook aardig om te lezen en te bekijken.

(Biblion recensie, Jos Smit.)

Op de website van Peter Klunder is een samenvatting uit het boek opgenomen:

Hoe zien trotseerloodjes er uit?

Over het algemeen zijn trotseerloodjes schildvormige stukjes lood met een afmeting van circa 5 tot 7 centimeter breed en 5 tot 10 centimeter lang. De bovenkant is altijd recht om vast te solderen boven het spijkergat. De voorkant is meestal voorzien van de naam of initialen van de loodgieter; vaak wordt ook een jaartal aangebracht.

Verder worden er vaak loodgietersgereedschappen op afgebeeld: erg algemeen zijn de soldeerbouten in verschillende vormen en maten, alsmede leihamers (vaak werd het loodgieten en het leidekken door dezelfde persoon gedaan) en waterpompen (ook waterpompen waren vroeger een produkt van de loodgieter). Vaak is aan de vorm of de afbeeldingen op de loodjes te zien uit welke streek of stad de trotseerloodjes afkomstig zijn. Om hiervan een beeld te krijgen wordt verwezen naar de pagina met Vormen van trotseerloodjes en naar de pagina met Afbeeldingen op trotseerloodjes, die kunnen dienen als hulp bij de determinatie van herkomst van trotseerloodjes.

Algemeen

De algemene vorm van trotseerloodjes is hiernaast afgebeeld. Het is de vorm van een wapenschildje, meestal iets langer dan dat het breed is: de breedte varieert van 5 tot 7 centimeter (met uitschieters naar 10 cm breed) en de lengte varieert van 5 tot 10 centimeter. Deze standaard vorm voor trotseerloodjes wordt door het hele land gebruikt en in de kop van Overijssel is dit vrijwel de enige gebruikte vorm.

Voorbeelden van trotseerloodjes onderverdeeld per provincie en/of stad

Friesland

In Friesland wordt van oudsher de standaardvorm voor de trotseerloodjes gebruikt, maar de modernere loodjes (vanaf circa 1870) hebben vaak een karakteristieke vorm. Het loodje buigt aan de zijkant diep naar binnen en is vaak relatief klein van formaat.

In de provincie Friesland zijn twee verschillende stijlen te onderscheiden. Het tijdperk van de vroege loodjes (geschat tijdperk: 17de eeuw-eerste helft 18de eeuw) is gekenmerkt door een bijna vierkante vorm met een versiering als ware het een persoonlijk wapenschild. Goede voorbeelden zijn hieronder afgebeeld. Veel voorkomende motieven zijn de Friese halve adelaar en verschillende wapens of delen van wapens met soms de initialen van de loodgieter. Meestal zijn de loodjes niet gedateerd.

Reeds gedurende en ook na deze periode is langzaam overgeschakeld op een vrij simpel ontwerp met meestal een centrale leihamer vergezeld van initialen. In de latere periode gaan de loodjes veel gelijkenissen vertonen met de Groningse stijl.

Een typisch voorbeeld van de modernere loodjes is het loodje van P. Koolstra uit Leeuwarden.

Groningen

Tussen de loodjes uit Groningen Stad en Ommelanden zijn geen verschillen te zien.

Opmerkelijk is ook het verschil in verschijningsvorm tussen Friesland en Groningen in de 17de en 18de eeuw.

Over het algemeen zijn de loodjes simpel van uitvoering en is het enige decoratie element een leihamer. De loodjes uit de 18de en 19de eeuw zijn meestal gedateerd.

Rond circa 1750 begint een periode waarin het loodje robuust uitgevoerd wordt met echter vaak een sierlijk gebogen rand. Deze periode zet zich door tot het begin van de tweede helft van de 19de eeuw. Vaak wordt een dubbele punt gebruikt achter de initialen van de loodgieter.

Rond circa 1750 begint een periode waarin het loodje robuust uitgevoerd wordt met meestal een sierlijk gebogen rand. De vorm is meestal zoals hiernaast afgebeeld. Deze periode zet zich door tot het begin van de tweede helft van de 19de eeuw. Ook modernere loodjes in de provincie Groningen worden vaak nog in deze karakteristieke vormen gemaakt.

Drenthe

In deze provincie zijn slechts enkele loodjes aangetroffen. Dit is niet zo verwonderlijk omdat er in deze provincie waarschijnlijk geen Gildewezen is geweest en riet en stro de voornaamste oude dakbedekkingen waren. Bovendien zijn in deze provincie weinig oude gebouwen met leien daken. De weinige oude trotseerloodjes die er voorkomen zijn vaak afkomstig van Friese, Groningse of Overijsselse meesters.

Overijssel

Gelderland

Utrecht

Zuid Holland
Delft
Leiden
Gouda
Rotterdam e.o.

West-Friesland/Noord Holland
Hoorn
Enkhuizen
Alkmaar
Haarlem
Amsterdam en de rest van Noord-Holland
De rest van Nederland

<http://digilander.libero.it/klunder/LoodHome.htm>

Een recensie en reactie op het boek is te vinden op de hieronder vermelde site, dat ik eveneens overneem en weergeef.

‘Meestertekens op het dak’, een verkenning naar de verschijningsvormen van trotseerloodjes

Recentelijk is uitgegeven door uitgeverij KSN in Cuijk het boek “Meestertekens op het dak, een verkenning naar de verschijningsvormen van trotseerloodjes” van P.P. Steijn. Steijn beschrijft in het boek wetenschappelijke feiten en achtergronden van het fenomeen trotseerloodje, ook wel dakloodjes genoemd. Met dit naslagwerk geeft Steijn de omvangrijk geworden collectie loodjes (vanaf ongeveer 1580 tot 1995) een plaats in de historische verzamelingen.

Eerst maar even de vraag beantwoorden die sommigen zal bezighouden: trotseerloodjes (dakloodjes) zijn loden plaatjes, bijna altijd in de vorm van een wapenschild, die worden gesoldeerd over de spijkers waarmee het lood op daken en dakkapellen is vastgezet. Op deze wijze worden de spijkers afgedekt en beschermd tegen weersinvloeden en wordt inwateren voorkomen.

Maar wat is er nu eigenlijk zo bijzondere aan dakloodjes dat er een heel boek over geschreven wordt? De geschiedenis van trotseerloodjes stamt uit 1580. De loodjes werden gebruikt waar de loodbedekking op daken en torens met nagels op de houten ondergrond wordt vastgezet. Op die plaatsen ontstond een gaatje in de bedekking, waardoor water naar binnen kan dringen. Door over de nagel een plaatje lood te solderen werd dit onheil voorkomen. De loodjes werden onder andere voorzien van stadswapens, huismerken, symbolen, gereedschappen, initialen of van een volledige naam van de vakman en/of jaartal.

Een intrigerende vraag is steeds hoe de gildemeesters van de Loodgieters, Leidekkers en Pompmakers vanaf het tijdstip van de eerste toepassing van loodjes (vermoedelijk eerste helft 16de eeuw) hun loden ‘visite-kaartjes’ hebben genoemd. Teruggaande in de geschiedenis werd het woord ‘trotseerloodje’ gebruikt door J.H. Beisterveld en A.A. Kok in het boekje ‘Het Monumentale dak’ (1948).

“Trotseerloodje wordt ook gebruikt in het ‘Woordenboek Nederlandse taal’ (o.a.1960)”, weet P. Stein, “waarbij wordt aangetekend dat het woord ‘trotseer’ waarschijnlijk een verbastering is van ‘tracerlood’, in het ‘Woordenboek der westerse architectuurgeschiedenis ‘(1953) en in de handleiding ‘Burgelijke en Militaire Bouwkunst voor de kadetten der genie (1845). In een bestek uit 1866 voor het ‘amoveren’ van de kerk en toren der Hervormde gemeente te Midwoude vond ik de term ‘trazeerloodjes’. In 1858 werd in het bestek voor het onderhoud van de poorten en torens in Hoorn het woord ‘traseerlood’ gebezigd. In een gedicht van de bekende Haarlemse leidekker Pieter Keun vond ik het woord ‘tracerlood’, het woord dat ook wordt gebruikt in een Hoorns bestek van 1769.”

Zekerheid

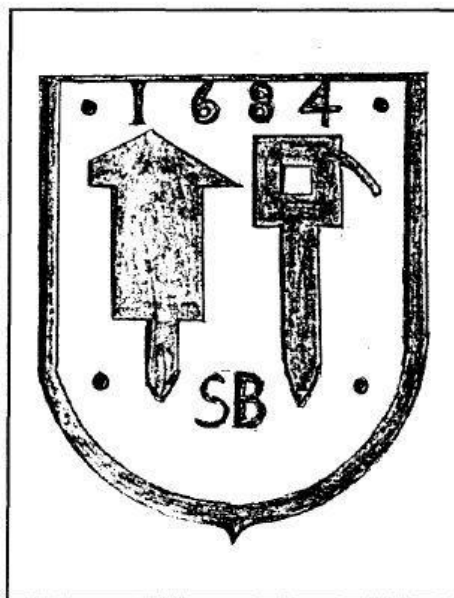
Voorlopig kan met redelijke zekerheid worden vastgesteld dat, tenminste in de 18de eeuw, het woord ‘tracerloodje’ door de Gildemeesters werd gebruikt “Op hun (dak)plaats gebleven bevatten ze aldus belangrijke gegevens van de bouwhistorie van het betreffende pand”, zegt auteur Stein. “Om redenen van curiositeit zijn ze daarom in de algemene belangstelling een enigszins eigen en weinig bekend leven gaan leiden.

De vorm van loodjes gaat uit van het wapenschild met kleine variaties op dit thema en vormen met de grote verscheidenheid in opdruk en versiering een boeiend verhaal. Met deze meestertekens hebben de in een gilde verzamelde leidekkers, pompmakers en loodgieters letterlijk hun stempel op hun werk, namelijk het dak, gedrukt!”

In Europa is deze traditie uitsluitend bekend in ons land en dan nog beperkt tot boven de grote rivieren. De afgelopen 40 jaar heeft Steijn getracht zoveel mogelijk feiten boven tafel te krijgen over deze loodjes. Hij kwam tot de conclusie dat veel verzamelaars nooit tot op schriftstelling van hun kennis zijn gekomen. Zijn werk is daarom des te unieker. De ruim 370 illustraties maken dit boekje voor iedereen toegankelijk en prettig leesbaar.

<http://www.dakweb.nl/nl/roofs-2000-09-35-meestertekens-op-het-dak-een-verkenning-naar-de-verschijningsvormen-van-trotseerloo>

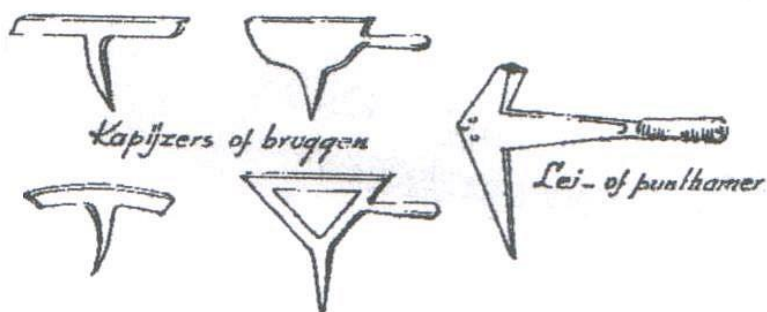
Roofs 2000-09-35

Voorbeelden van diverse in Nederland toegepaste trotseerloodjes.

Leidekkershamer

Trotseerloodjes in Appingedam

« Nieuws | 5 juni 2008

Oude(re) daken hebben soms geen vorsten of holle pannen die de nok of de ribben van het dak afsluiten voor neerslag. Deze zijn dan met loodslabben omklopt die zijn vastgespijkerd. Die spijkers vormden de zwakke schakel met het oog op de waterdichtheid. Daar was immers door het lood geslagen en een gaatje ontstaan (overigens ook een mooie uitdrukking: hij was dwars door het lood geslagen). Over die spijker soldeerde men dan een zgn. trotseerloodje. Deze waren vaak gemerkt met initialen en soms daaronder nog een 'huismerk' als leihamer of passer. <http://www.synagogeappingedam.nl/home>

Dit document is onderdeel van de website van B.D. Poppen <http://www.bdpoppen.nl>